

Hans Hillen - Coreferaat

Dames en heren!

Het is een voorrecht om de fakkel over te mogen nemen van deze creatieve denker, die in zijn leven alle hoeken van het liberalisme heeft opgezocht, terwijl de geruststellende geborgenheid en zekerheden van de christendemocratie toch zo wenkend dichtbij zijn. Ik loop zijn betoog niet na, zoals een goed coreferent behoort te doen, ik houd mijn eigen verhaal. Maar ook dat gaat over populisme en is hier en daar zeer populistisch, en dus raken onze betogen elkaar wel degelijk.

Ik vind het een grote eer te midden van u hier te mogen spreken op de eerste Kees Lunshof Lezing. Kees was wèl een vriend van mij. Een goede vriend en soms ook een goede journalistieke collega. Dat laatste lag er aan of ik de persmuts droeg, dan wel een ambtelijke steek of een politieke pet. In de twee laatste kwaliteiten was ik object van journalistieke jacht. Waar ik, zij het hijgend, meestal aan ontkwam. Ik ontmoette Kees op de eerste dag van mijn Haagse journalistieke werkzaamheden, bijna 32 jaar geleden, en sinds die dag bleken wij het over zowat alles hetzelfde te denken. Dat was best lastig. Er waren er wel eens die dachten dat ik via de publicaties van Kees mijn gelijk probeerde te halen. Daar had Kees mij niet voor nodig. Bovendien hadden we steeds gelijk. Eigenlijk spraken we elkaar niet zo veel. Beiden te druk, maar beiden uitdrukkelijk niet-linkse denkers in een omgeving die zo vaak dáárom te denken gaf. Ik mis Kees. Nieuwspoort en het Binnenhof zijn nog steeds een stukje leger.

In onze democratische samenleving, dames en heren, is de mens steeds meer verleid om consument te worden ten koste van zijn burgerschap. Consumenten en staatsburgers maken vrije keuzes en in beide gevallen probeert de aanbieder te verleiden. De politieke partij komt met mooie beloften en de producent met verleidelijke folders. Toch is er een belangrijk verschil. De consument levert geen eigen inbreng op het aanbod. Jazeker, er is voortdurend marktonderzoek, maar dat gaat over afzetmogelijkheden. Niet over het welzijn van de klant. Niet over kwaliteit, maar over kwantiteit. De staatsburger daarentegen voelt zich wel medeverantwoordelijk voor het product, namelijk voor de samenleving die hij met zijn medeburgers vormt. Burgerschap is tweezijdig. Consument zijn is eenzijdig. Als producten niet deugen, klaagt de klant en eist hij compensatie. Hij is niet verantwoordelijk voor de fouten. Dat is de fabrikant. Die verdient aan de klant en hij moet dus zorgen dat zijn spullen

deugen. Dat is eenvoudig. De steeds grotere nadruk op de economie in onze maatschappij heeft het consumentisme vleugels gegeven en het burgerschap doen vervagen.

Het lijkt allemaal dus steeds meer op elkaar. Elke dag buitelen de opinies je voorbij. De ene keer over de treinenloop, dan weer over het klimaat, over de iPhone, over het kabinet, over automerken, over orgaandonatie, over V&D en over de VVD, over melkproducten, over integratie, over criminaliteit, over jus d'orange en over eenzaamheid. Over alles hebben en geven we een mening, en misschien zelfs elke dag weer een andere. Dat noemen we de burger serieus nemen. Maar feitelijk is het één groot marktonderzoek, waar de mensen zich bloot geven omdat ze zich belangrijk voelen dat ze gehoord worden, maar waar geen controleerbaar beleid tegenover staat. Bedrijven zetten iedere dag op hun site een nieuwe meerkeuzevraag. Neem de Postbank. Heerlijk, dat die bank zo empathisch is en telkens naar mijn gevoelens vraagt? Nou nee. Als ik al die vragen zou beantwoorden, dan beschikt de verkoopafdeling van de Postbank over een feilloze databank van mij. Mijn draagkracht, mijn wensen, mijn ambities, mijn familie, kortom al mijn omstandigheden. Daar is goed mee te verdienen. De Postbank heeft mij dan volledig in kaart om optimaal van mij te kunnen profiteren. De Postbank doet alsof het om mijn wensen gaat, maar het gaat om de wensen van de Postbank.

Zorgelijk genoeg hebben politiek en overheid deze manier van denken overgenomen. Ook voor politieke partijen en ook voor de overheid zijn wij allengs vooral consumenten geworden, op zijn best kiezers, maar zeker geen meedenkende burgers. Het beleid wordt bedacht door deskundigen. Niet zozeer dus op basis van opvattingen of politieke ideeën, maar op basis van externe adviezen. Het Centraal Planbureau bepaalt de ruimte voor de sleutel van het beleid: de hoeveelheid centen. Dat bepalen niet de politici. Zij mogen bewegen, dat nog net wel, maar binnen de marges. Of, om een nog delicates onderwerp aan te roeren: het klimaat. Het geloof van onze tijd, met zeer gemotiveerde verkondigers. Verandert dat nu echt, of is het ook vooral knappe marketing van Al Gore, Herman Wijffels en de milieujongens. Is het onze schuld of niet? En, is het te verhelpen of niet? Geen idee. Maar de miljardenplannen komen als bulldozers op ons af, dwingend en onafwendbaar. We hadden de politieke correctheid afgezworen, maar die is hier weer helemaal terug. U kunt stemmen wat u wilt, maar elk kabinet gaat hetzelfde doen. Zoals nu ook al met het kleine bier, zoals fijnstofbeperkingen, roetbelasting ondanks roetfilters, verpakkingenbelasting, energieheffingen, 80 kilometer in zijn vijf en noem maar op. Hopen regels, het kost burgers en bedrijven steeds meer geld en gedoe. Of het helpt, is vaak zeer de vraag. Het heeft vooral nut voor de mentale programmering. De klant is al bijna murw. De peilingen zijn moedgevend. Het klimaatpessimisme heeft vaste grond onder de voeten in Nederland. Vraag hier op het Spui hoeveel meter de Noordzee al gestegen is, een, twee of drie meter en niemand durft nul te zeggen. Terwijl je dát met je ogen kunt zien. Dames en heren, dit was nu een goed voorbeeld van een beetje handig populisme, tussen rustige regels door.

Terug naar het verhaal. Ja, politiek en overheid meten ons als consumenten, veel meer dan als burgers. Politieke partijen zijn vooral marketingmachines geworden. Het zijn geen volkspartijen meer. Dat zei Jos de Beus onlangs en dat was een goede observatie. Peilingen lijken belangrijker dan principes. Oogsten wat toevallig op het veld staat is aantrekkelijker dan bezig zijn met wat je zelf gekweekt en gezaaid hebt. Opwinding en emotie zijn dan belangrijker ingrediënten dan bedachtzaamheid en evenwicht. De kwaliteit van de mening telt niet meer, maar de kwantiteit van het aantal volgers. En ja, dat is consumentisme ten voeten uit. Verleiden, snel beslissen en op naar de volgende impuls.

Docters van Leeuwen had het over de beroemde kloof, maar bestaat die eigenlijk wel op die manier? De politiek zelf is nog nooit zo gewoon geweest, op het ordinaire af. Ministers noemen we bij de voornaam en de Tweede Kamer lijkt net de Gamma op zaterdag. Het verdwijnen van burgerschap aan de kant van de burger, en overheid en politiek die de mensen vervolgens als consument behandelen, daar zit de kern van het probleem. Op elk niveau van bestuur wordt de relatie met de mensen steeds meer geanalyseerd en benaderd alsof het de verhouding is tussen leverancier en klant. De overheid zorgt voor alles en de klant heeft soms nog een beetje te kiezen, maar meestal gaat het er om hoe hij het product, want zo noem je een overheidsprestatie dan, ontvangt en waardeert. Gelukkig komen er dus ook steeds meer klaaginstanties, zoals allerlei ombudsmannen en klachtensites. Vroeger probeerde je de samenleving te verbeteren door lid te worden van een partij of van een vakbond. Vandaag denk je nimby of stuur je een hate-mail naar de wethouder. Ze zoeken het maar uit in Den Haag. Naar mij luisteren ze toch niet.

Dames en Heren, we zijn ruim een eeuw geleden begonnen met een indrukwekkend en massief maatschappijbreed emancipatieprogramma. Pa de kroeg uit, naar zijn gezin en diploma's halen. De lat zo hoog mogelijk. Soberheid op de Paasheuvel, soberder daar dan in een trappistenklooster. Wel meer herrie daar, dat wel. Het goede voorbeeld. De staat deed het niet. Jij moest het doen. Je kon het ook. Geloof in je eigen kracht. Samen staan we sterk. Dus

hard werken, diploma's halen, fatsoenlijk Nederlands praten, fatsoenlijk kleden. Burgerschap was ideaal en onze middelbare school heette dan ook de Hogere Burgerschool. We waren zo goed op dreef. Tot links ineens progressief werd en Slochteren ons verwend begon te maken. We hebben het laten inkakken gaandeweg de jaren zestig. Mohammed hoefde niet meer naar de berg. Mohammed kreeg récht op de berg. De berg had naar Mohammed toe te komen, en daar moest de overheid voor gaan zorgen. Gelijkheid kwam van boven, niet meer door onze eigen inspanning.

Hè, dat was ontspannend! Weg met de spruitjeslucht, ramen en deuren open. Leve de vrijheid!

En geleidelijk aan begon de vervlakking, de platvloersheid, het individualisme, ieder voor zich, de ontburgerlijking van de mens en zijn economisering. De protesten werden steeds zwakker. We voegden ons en wat eerst verdraagzaamheid was geweest werd gaandeweg

vrijblijvendheid. Wat in driekwart eeuw is opgebouwd, breek je niet in een keer af, maar 25 jaar later, zo rond de eeuwwisseling, waren we een aardig eind gevorderd.

Voor de politiek en voor de overheid braken heerlijke tijden aan. Dáár kwam alle maatschappelijke verantwoordelijkheid te liggen. Wat een prachtige opdracht, zichzelf aangereikt! Als ijverige mieren togen ambtenaren en politici aan het werk om alles wat aan ethiek, solidariteit en maatschappelijke verantwoordelijkheid samen was opgebouwd en in onze harten en hoofden leefde, vast te leggen in wetten. De boeken moesten onthouden. De mensen konden gaan vergeten. Met grote gretigheid werd de nieuwe politieke agenda barstensvol geschreven. Wetgeving werd allengs niet meer zozeer codificatie van gemeenschappelijke opvattingen, maar startschoten voor politiek gewenste oplossingen. De burger hoefde niets meer te doen. Het beleid was immers bedacht in zijn belang. De burger werd beleidsconsument. En iedereen vond dat eigenlijk best. De mensen, de overheid en de politiek. Wat was Nederland een voorbeeld van rust en stabiliteit, tenzij het om de laatste ethische vraagstukken ging, die niet direct onder het Centraal Planbureau vielen: abortus, euthanasie en de kruisraketten. Maar verder waren we één grote, brave en vooral grazende kudde. In 1994 verloren CDA en PvdA de Kamerverkiezingen. Van een grondwetsmeerderheid, 2/3, bleef niet eens een gewone meerderheid over. CDA min 20. PvdA min 12. Wat kopte CNN die avond? *Big political landslide in Holland. No damage*, Deden politieke partijen er eigenlijk nog toe, had toen de belangrijkste vraag moeten zijn.

Maar eerst moesten alle partijen nog een keertje op en neer jojoën tot rond de eeuwwisseling de kentering kwam. Pim was de katalysator, maar het proces broeide al langer en heel breed. "Een veenbrand", zou Maurice de Hond het later noemen. Het uitte zich aanvankelijk als agressie op de politiek. Maar het was eigenlijk veel meer een breed gevoel van groot achterstallig maatschappelijk onderhoud. In onze zucht de mensen steeds maar te behagen had de Nederlandse polder niet alleen alle verantwoordelijkheid naar zich toetrokken, maar ook alles waar verdeeldheid over was laten liggen. Dat gold niet alleen integratie of fatsoen. Daarom hebben we wel het snelste internet maar ook de langzaamste snelwegen. Als u 's avonds eens niet kan slapen, fantaseer er dan eens over wat er zou zijn gebeurd als de overheid internet had moeten invoeren! Het was er nu nog niet geweest. Eerst hadden alle risico's moeten zijn opgelost. Pedofilie, privacy, persoonsgegevens, noem maar op. Dat alleen al had drie ministers gekost en een enquête. Dan had de TPG, of TNT Post, zoals die tegenwoordig heet, succesvol gelobbyd voor twee cent heffing per mail, vanwege concurrentie op de post. De pc was in de AWBZ gekomen voor immigranten en bejaarden. Jarenlang proefdraaien en nieuwe spoeddebatten. Reclameverboden en voor Google zes wetboeken met beveiligingseisen. En nu? De feiten gingen harder dan we konden hollen en zie wat het de maatschappij niet alleen heeft veranderd, maar ook enorm heeft gefaciliteerd. Grappig hè, dat dit zo maar zonder politiek kon.

Kijk eens wat er maatschappelijk over is na de eeuw van de emancipatie. We kunnen bijna niets meer zelf en als het fout gaat is de overheid de schuld. Die is immers verantwoordelijk!

Terwijl de overheid blijft voorschrijven, laat internet ons steeds meer kiezen. Dat beleven de mensen als kortsluiting. De ordening van internet moet komen van vallen en opstaan, maar onze maatschappelijke ordening proberen we manhaftig steeds verder te verfijnen in nog meer voorschriften en regels. Zelf beslissen als het kan zo weinig mogelijk. De zekerheid moeten komen van juridisering, bijsluiters, en toezichthouders. Bijsluiters! Hebt u wel eens gelezen wat er tegenwoordig allemaal op een pak hagelslag of melk staat? Moet staan, want het zijn voorschriften van de overheid! Als ze over driehonderd jaar een supermarkt opgraven, denken ze een bibliotheek te hebben gevonden. Toezichthouders! Het effect daarvan hebben we gezien bij de kredietcrisis. Tja, na een eeuw emancipatie verwacht je een sterke samenleving met sterke karakters. Het pamperen van het laatste kwart van de vorige eeuw heeft de vaart er grondig uitgehaald.

Zoals bij burgerschap gemeenschapszin de samenbindende factor is in de maatschappij, zo is populisme de kleefstof van een maatschappij waar de consument Koning Klant denkt te zijn, op zijn troon, maar feitelijk bungelend aan de marionettentouwjes van de manipulatie. Gemeenschappelijke idealen zijn geïnfleerd tot gemeenschappelijke emoties. Heftig soms, maar niet duurzaam. Docters van Leeuwen refereerde ook al aan de knuffels en de teddybeertjes. In dat geval laat de als altijd zorgzame overheid onmiddellijk de traumateams uitrukken, de zielzorgers van een gedeconfessionaliseerde samenleving. Meestal zijn de emoties dagelijkse, en dan doen we het af met klagen, verwensen en boosheid. En de Tweede Kamer met een spoeddebat. Voor de media is populisme heerlijke handel, vooral sinds steeds meer plaatjes lettertjes verdringen. Over de televisie heb ik het dan niet eens. Een uurtje actualiteit en een kwartiertje cultuur op tien Nederlandstalige netten. De rest is amusement en emotie, tot aan de stamtafel 's avonds laat toe, waar ministers jij zijn en worden gepiepeld door beginnende kunstenaars. Veel ijdelheid, weinig leiderschap. Op de televisie ook veel debat, want we nemen iedereen en alles serieus. De gewone man, de voetbalkenner, boosheid en treurnis. Hemel, wat wordt er afgeleuterd op al onze netten. Emotie is de trekker. Hoe vaak hoor je tegenwoordig niet het woord woede. Vakbonden zijn woedend. Demonstranten zijn woedend. Boeren zijn woedend. Studenten zijn woedend. Waarom precies, dondert niet. Als ze maar woedend zijn, dan is het nieuws.

Emotie is de brandstof van populisme. Het moet je gevoelens raken, meer dan je verstand. Een mooi voorbeeld heb ik hier. Wat is er beter dan bij de Kees Lunshof Lezing De Telegraaf ná Kees eens ten tonele te voeren. Hier heb ik de krant van 24 oktober. Groot voorpaginanieuws! De familie Eurlings heeft een villa op Bonaire! Tjonge! Tweede Kamerlid Hero Brinkman kwam er mee in een debat en sprak er schande van. Dat is dus mooi voor de voorpagina. We houden onze beschaving nog op door te koppen "Relletje om villa", maar we brengen het groot. Inclusief huurprijs per week, een aantrekkelijke foto van de villa en een tobende foto van Camiel. Maar dan! Op de drie het bericht dat Eurlings miljoenen euro's overheidsgeld investeerde in Bonaire. Ja ja. Het nieuwsbericht begint als volgt: "Prettig genoeg", het idee alleen al, een nieuwsbericht dat begint met "prettig genoeg". Nog nooit gezien. Ik citeer: "Prettig genoeg besloot Eurlings, die zijn aankoop bij de premier heeft

gemeld tot een investering van vijf miljoen euro Nederlands belastinggeld in de waterzuiveringsinstallatie en riolering van Bonaire om de flora en fauna in de zee wat verder op te krikken”. Dan: ons belastinggeld! En waarvoor? Om de visjes en plantjes daar wat te verwennen. Dat dit schande is, staat er niet bij. Maar de populist Brinkman kreeg dus de populistische Telegraaf vol in de rug. Het kleine beetje opwinding in de Tweede Kamer werd nu opwinding in honderduizenden huiskamers. Inhoud nul. Emotie honderd. Kees zou woedend zijn geweest. (Daar heb je het woord woedend weer!). Maar dan, de volgende dag, 25 oktober. Het hoofdartikel van de Telegraaf. Ik citeer opnieuw: “Het onbenullige gedoe over het huis van minister Eurlings geeft een weinig verheffend beeld van de huidige zeden in de Tweede Kamer. Nog los van het feit dat ook een bewindsman, net zoals iedereen die dat kan betalen, een vakantiehuis mag aanschaffen, en dit overigens ook ten overvloede heeft gemeld aan premier Balkenende, is de stampij en suggestieve toon van de PVV in het Kamerdebat volstrekt misplaatst. Met dit goedkope winstbejag wordt het aanzien van de politiek er ook niet bepaald beter op”. En zo gaat dit commentaar nog even door. Geweldig! Dit is gekwadrateerd populisme. Eerst de rel aanblazen en hem dan schande noemen, zonder je eigen rol daarin kritisch te nemen. Gisteren de ene helft van het gezond verstand bedienen, vandaag de andere helft. Kees zou al zijn Gauloises tegelijk hebben aangestoken. Maar misschien verkoopt het goed. Marketing en consumentisme zijn immers bloedverwant van het populisme.

Bij populisme hoort veel debat, horen veel meningen. Dat lijkt democratie, maar is vooral het maken van geluid. Het consumentisme voedt de samenleving met het misverstand dat elke geuite mening er toe doet. Ja, kwantitatief, dat wil zeggen, voor de marketing. Maar niet kwalitatief! Daarom is democratie veel moeilijker dan consumentisme. Democratie is niet alleen praten, maar ook luisteren. Democratie is van de maatschappelijke kakofonie een min of meer harmonieuze melodie maken. Zij die meezingen, moeten weten hoe hun stem te gebruiken en moeten ook leren dat ze verantwoordelijk zijn voor die stem. Niet luchtigjes van toonsoort wisselen, want dat verknalt de melodie. En het samen maken van een melodie is een doel, want daardoor krijg je meer luisteraars en misschien daardoor uiteindelijk je zin. Ook in onze internetsamenleving is er orkestratie nodig om melodieën herkenbaar en min of meer duurzaam te maken om werkelijk structureel effect te kunnen hebben.

Nu voeden wij nog steeds het misverstand dat de kwantitatieve stem van de kiezer even zwaar behoort te tellen als de gekwalificeerde stem van de geselecteerde woordvoerder. Dat betekent dat we de gekwalificeerde woordvoerder zijn gaan onderschatten en het maken van stemgeluid zonder meer, zijn gaan overschatten. Daarmee doen we onszelf te kort want we beschadigen zo zelfs de democratie 1. We stellen zo te weinig eisen aan de gekwalificeerde woordvoerder. Wat hij zegt doet er minder toe, zolang hij de massa maar kennelijk vertegenwoordigt. Niet inhoud telt, maar presentatie en representatie. 2. Omdat we veel aandacht besteden aan de niet-gekwalificeerde stem geven wij de mensen in het land de illusie dat er nauwkeurig naar hun wordt geluisterd. Wat uitgesloten is. Gevolg: frustratie en woede (ja, weer dat woordje woede) in de samenleving. 3. Juist door dit opwaarderen van de

directe stem, wordt de verleiding van de marketing al maar groter. Ik herhaal Jos de Beus. Onze partijen worden steeds meer campagnepartijen en steeds minder volkspartijen. Anders gezegd: de idealen als vast punt op de oever worden ingeruild tegen de drijvende boeien van de waan van de dag. Daarom mijn stelling dat directe democratie geen democratie is, maar een opmaat naar manipulatie en op den duur naar totalitarisme. We moeten kwaliteit weer leren herkennen en liefhebben.

Dat klemmt te meer omdat onze samenleving hoe dan ook steeds internationaler wordt. De grenzen zakken weg. De communicatie is zowel virtueel als materieel wereldwijd. Ook de kapitaalbewegingen zijn wereldwijd. Zie de kredietcrisis. Elke natie ondervindt de ellende van onverantwoordelijke hebzucht in de financiële sector die begon in de VS. Ons dorp bestaat nauwelijks meer. De wereld is onze woonplaats. Welnu, dit betekent dat de komende vele jaren heel vaak wetten en regelingen ver te kort zullen schieten, omdat er te veel ontwijkmogelijkheden zijn. Zolang de geweldige uitdaging van wereldwijde ordening nog bij lange niet het hoofd is geboden, des te meer zullen wij zijn aangewezen op het nemen van persoonlijke verantwoordelijkheid voor onszelf en voor onze omgeving. Burgerschap moet het fundament worden van de nieuwe wereldorde. Het alternatief is manipulatie en willekeur.

Dames en heren! We waren zo goed op weg in de eerste helft van de vorige eeuw. Gaandeweg zijn we bezweken voor de verlokkingen van economie en welvaart. "Ik denk, dus ik besta", zei Descartes ooit. "Ik koop, dus ik doe mee", is het eigentijdse motto. Consumentisme heeft burgerschap verdrongen. Haastig populisme doordachte idealen. We moeten weer leren onderscheid te maken tussen goud en klatergoud, tussen democratie en marketing, tussen kwaliteit en kwantiteit, tussen burger en consument, tussen informatie en populisme. Dat legt een belangrijke taak bij de politiek, bij de maatschappelijke organisaties, bij de journalistiek en bij de burger. De lat moet weer hoger. We moeten strenger worden, vooral voor onszelf. Werkelijk emanciperen is pijnlijk en niet eenvoudig en het is wezenlijk iets anders dan iedereen zijn zin te geven. Onze tijden zijn het die het voorrecht hebben gezamenlijk een nieuwe wereldorde te mogen bouwen. Onze generaties staan voor een werkelijk grensverleggende uitdaging. Die kunnen we aan, maar dan moeten we in topvorm zijn. En als we falen rust op ons een hele zware verantwoordelijkheid. In dat perspectief is populisme een belediging voor de geëmancipeerde man of vrouw. Het is een drug om de werkelijkheid te verbergen en de schuld aan de ander te kunnen geven. Populisme verenigt verontwaardiging, maar verdeelt oplossingsgezindheid. We zijn halverwege de school blijven zitten en vervolgens steeds meer gaan spijbelen. Het einddiploma Hogere Burgerschool is buiten beeld geraakt.

Is alles hopeloos. Natuurlijk niet. We konden het een eeuw geleden ook. We kunnen de tweede etappe beginnen. Met elkaar de diepte in, platvloersheid in elk opzicht afzweren. Elkaar niet beproeven op emotie maar op prestatie. Persoonlijke verantwoordelijkheid, zelf

initiatieven nemen en zelf samenbinden is zo zinvol en geeft zoveel energie. We kunnen veel, alleen laten te weinigen dat nu zien. Water was onze grootste bedreiging. We zijn nu de watermeesters van de wereld. Dijken, polderen, baggeren. De wereld vraagt en Nederland draait. Van onze zwakte maakten we onze kracht. Te weinig grond voor akkerbouw? Laat het maar elders groeien. Wij zijn nu de beste bloemenkwekers ter wereld en de beste zaadveredelaars. Weinig eigen grondstoffen en fabrieken? Goed, dan gaan wij de spullen wegbrengen. Sinds de VOC zijn wij de Van Gend & Loos van de wereld. Nederland sjouwt zich een ongeluk met spullen van een ander en verdient er een vermogen mee. Zo kunnen we toch nog steeds doen? Te weinig ruimte? Is dat onze bedreiging? Dan worden wij de ruimte-ingenieurs van de wereld! Niet langer verkeer verbieden, afknijpen, heffen, belasten en ontmoedigen, maar faciliteren, door uitgekende oplossingen te bedenken, onder de grond, in de lucht, met innovatieve milieuplossingen. In plaats dat onze wethouders het halve jaar in Azië en Amerika rondhangen om daar het verkeer te bekijken, moet de wereld ademloos bij ons op bezoek komen. In de zorg kan Nederland wereldleider zijn in kwaliteit en innovatie. Daar hebben we niet eens bedreigingen, alleen maar kansen. Een overzichtelijk land, goed verzekerd, een koopkrachtige grijze sector, prima medici en ziekenhuizen. Plus een wereldbedrijf als Philips dat nota bene alle kaarten zet op zorgtechnologie. Hoeveel landen hebben dat? Waarom denken we schaarste te moeten verdelen als overvloed ons deel kan zijn?

Bij ondernemend en energiek handelen hoort moed, hoort initiatief, hoort zelfbewustzijn, hoort verantwoordelijkheidsgevoel. Daar is nog veel van in Nederland aanwezig, maar het is onvoldoende algemeen. We kunnen wakker worden in een nieuwe morgen, waar uitdagingen ons wachten in plaats van voort te sudderen onder de verdoving van het cynische gemopper, dat ons allemaal excuseert omdat ze in Den Haag toch niet luisteren. U deed dit wel, vandaar dat ik er maar een mooi populistisch einde aan heb gedraaid. Ik salueer naar Kees, groet Daniël en dank u allen zeer.